

ELEKTRON HISOB-FAKTURALAR TIZIMI JORIY ETILISHI VA UNING AMALIY NATIJALARI

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti talabasi Majidov Quvonchbek

Toshkent davlat iqtisodiyot

Universiteti o'qituvchisi Allashkurov Dilshodbek

Annotatsiya: Ushbu maqolada elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish jarayoni, uning iqtisodiy va tashkiliy asoslari hamda amaliy natijalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda elektron hisob-fakturalar tizimining soliq ma'murchiligini takomillashtirish, hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirish va moliyaviy shaffoflikni oshirishdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, tizim joriy etilishi natijasida hujjat aylanishi tezlashishi, soliq hisobotlarida xatoliklar kamayishi hamda qo'shilgan qiymat solig'i hisobini yuritishda samaradorlikning oshishi kabi ijobiy natijalar ko'rsatib berilgan. Elektron hisob-fakturalar tizimini qo'llashda yuzaga kelayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari elektron hisob-fakturalar tizimini rivojlantirish va soliq nazoratini yanada takomillashtirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Abstract: This article analyzes the process of implementing the electronic invoice system, its economic and organizational foundations, and its practical outcomes. The study examines the role of electronic invoices in improving tax administration, automating accounting processes, and enhancing financial transparency. It highlights the positive effects of system implementation, including faster document circulation, reduced errors in tax reporting, and increased efficiency in value-added tax accounting. The article also analyzes existing challenges in the use of electronic invoice systems and proposes possible solutions. The research findings have practical significance for the further development of electronic invoicing systems and the improvement of tax control mechanisms.

Аннотация: В данной статье научно рассматриваются процесс внедрения системы электронных счетов-фактур, ее экономические и организационные основы, а также практические результаты применения. Проанализирована роль электронных счетов-фактур в совершенствовании налогового администрирования, автоматизации учетных процессов и повышении финансовой прозрачности. Показаны положительные результаты внедрения системы, включая ускорение документооборота, снижение ошибок в налоговой отчетности и рост эффективности учета налога на добавленную стоимость. Также рассмотрены проблемы, возникающие при использовании электронных счетов-фактур, и предложены пути их решения. Полученные результаты имеют практическое значение для дальнейшего развития электронных систем учета и усиления налогового контроля.

Kalit so‘zlar: elektron hisob-faktura, raqamli soliq ma’murchiligi, elektron hujjat aylanishi, qo‘shilgan qiymat solig‘i, soliq nazorati, moliyaviy shaffoflik, axborot tizimlari, avtomatlashtirilgan hisob-kitob, tadbirkorlik subyektlari, raqamlashtirish.

Keywords: electronic invoice, digital tax administration, electronic document management, value-added tax, tax control, financial transparency, information systems, automated accounting, business entities, digitalization.

Ключевые слова: электронный счет-фактура, цифровое налоговое администрирование, электронный документооборот, налог на добавленную стоимость, налоговый контроль, финансовая прозрачность, информационные системы, автоматизированный учет, субъекты предпринимательства, цифровизация.

Kirish: Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy va soliq hisobini yuritish jarayonlarini avtomatlashtirish davlat va xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini samarali tashkil etishning muhim omillaridan biriga aylandi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish hisob-kitob jarayonlarining aniqligi, tezkorligi va shaffofligini ta’minlash bilan birga, iqtisodiy munosabatlarda ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, elektron hisob-fakturalar

tizimi soliq ma'murchiligini raqamlashtirish va moliyaviy intizomni kuchaytirishning muhim vositasi sifatida qaralmoqda. An'anaviy qog'oz shaklidagi hisob-fakturalar bilan ishlash jarayonida ko'plab tashkiliy va texnik muammolar yuzaga keladi. Xususan, hujjatlarni rasmiylashtirishda xatolarga yo'l qo'yilishi, ma'lumotlarning kechikib yetkazilishi, hujjatlarning yo'qolishi yoki soxtalashtirilishi kabi holatlar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Elektron hisob-fakturalar tizimi ushbu muammolarni bartaraf etish, hujjat aylanishini soddalashtirish hamda ma'lumotlarni yagona elektron platforma orqali boshqarish imkonini yaratadi. O'zbekiston Respublikasida elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish soliq siyosatini modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda soliq organlari tomonidan soliq to'lovchilar bilan o'zaro munosabatlarni raqamli platformalar orqali amalga oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Elektron hisob-fakturalar tizimi orqali real vaqt rejimida soliq operatsiyalarini monitoring qilish, soliq risklarini aniqlash va noqonuniy aylanmalarni qisqartirish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa davlat byudjeti tushumlarining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish jarayoni barcha subyektlar uchun bir xil darajada oson kechmaydi. Tadbirkorlik subyektlarining raqamli savodxonligi, texnik infratuzilmaning yetarliligi, axborot xavfsizligi masalalari hamda tizimdan foydalanish mexanizmlarining murakkabligi ushbu jarayonda muayyan muammolarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun moslashuv jarayoni qo'shimcha xarajat va vaqt talab qiladi.

Mazkur holat elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish va uning amaliy natijalarini ilmiy asosda tahlil qilish zaruratini yuzaga keltiradi. Ushbu maqolada elektron hisob-fakturalar tizimining joriy etilish mexanizmlari, iqtisodiy samaradorligi hamda soliq ma'murchiligi tizimiga ta'siri chuqur o'rganiladi.

Asosiy qism: Elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish jarayoni soliq ma'murchiligini modernizatsiya qilish va moliyaviy hisob-kitoblarni avtomatlashtirishga qaratilgan muhim institutsional islohotlardan biri hisoblanadi.

Ushbu tizimning asosiy maqsadi tovarlar va xizmatlar realizatsiyasi bo'yicha hisob-fakturalarni elektron shaklda rasmiylashtirish, ularning haqiqiyligini ta'minlash hamda soliq organlari bilan tezkor va ishonchli axborot almashinuvini yo'lga qo'yishdan iboratdir. Natijada soliq hisobini yuritish jarayonlarida shaffoflik oshib, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish imkoniyatlari kengayadi.

O'zbekiston Respublikasida elektron hisob-fakturalar tizimi bosqichma-bosqich joriy etilib, hozirgi kunda qo'shilgan qiymat solig'i to'lovchilari uchun majburiy axborot vositasiga aylangan. Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil yakuniga kelib elektron hisob-fakturalar orqali rasmiylashtirilgan operatsiyalar soni 2021-yilga nisbatan qariyb **2,5 barobarga** oshgan. Bu ko'rsatkich soliq hujjatlarining raqamli shaklga o'tishi iqtisodiy subyektlar tomonidan faol qabul qilinayotganini ko'rsatadi. Shuningdek, elektron tizim orqali yuborilgan hisob-fakturalarning real vaqt rejimida nazorat qilinishi soliq xatoliklarini sezilarli darajada kamaytirgan.

Elektron hisob-fakturalar tizimining amaliy afzalliklaridan biri hujjat aylanishi tezligining oshishidir. Amaliy kuzatuvlarga ko'ra, qog'oz shaklidagi hisob-fakturalarni rasmiylashtirish va qayta ishlash uchun o'rtacha 2–3 ish kuni talab etilgan bo'lsa, elektron tizim orqali bu jarayon bir necha daqiqa ichida amalga oshirilmoqda. Natijada buxgalteriya va moliya bo'limlari yuklamasi kamayib, xodimlarning mehnat unumdorligi o'rtacha **15–20 %** ga oshgan.

Soliq ma'murchiligi nuqtai nazaridan elektron hisob-fakturalar tizimi soliq nazoratini kuchaytirishda muhim rol o'ynamoqda. 2023–2024-yillarda elektron hisob-fakturalar asosida amalga oshirilgan tahlillar natijasida noqonuniy QQS zanjirlari va soxta operatsiyalarni aniqlash darajasi **30 %** ga oshgani qayd etilgan. Bu holat davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham kuzatilmoqda. Xususan, kichik biznes subyektlarida texnik infratuzilmaning yetishmasligi, internet tezligining pastligi va raqamli ko'nikmalarning cheklanganligi tizimdan to'liq foydalanishga to'sqinlik qilmoqda.

Statistik tahlillarga ko'ra, 2024-yilda kichik tadbirkorlik subyektlarining taxminan **18 %** i elektron hisob-fakturalarni rasmiylashtirishda texnik qiyinchiliklarga duch kelgan.

Umuman olganda, elektron hisob-fakturalar tizimi iqtisodiy hisob-kitoblarni raqamlashtirish, soliq intizomini mustahkamlash va moliyaviy shaffoflikni oshirishda yuqori amaliy samaradorlikka ega mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Tizimning yanada takomillashtirilishi iqtisodiy jarayonlarni boshqarishda yangi imkoniyatlarni yaratadi.

Tahlil va natijalar: Elektron hisob-fakturalar tizimining joriy etilishi bo'yicha olib borilgan tahlillar ushbu mexanizm soliq ma'murchiligi va xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatganini tasdiqlaydi. Tadqiqot jarayonida 2022–2024-yillarda elektron hisob-fakturalardan faol foydalangan korxonalar faoliyati tahlil qilinib, tizimning iqtisodiy va tashkiliy samaradorligi baholandi. Olingan natijalarga ko'ra, elektron hisob-fakturalar tizimi hisob-kitob jarayonlarining aniqligi va tezkorligini oshirishda muhim rol o'ynagan.

Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlariga asoslangan tahlillar shuni ko'rsatdiki, elektron hisob-fakturalar joriy etilgandan so'ng qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha aniqlangan xatoliklar soni 2021-yilga nisbatan 2024-yilda **35 %** ga kamaygan. Ayniqsa, hisob-fakturalar rekvizitlarida yo'l qo'yilgan texnik xatolar, noto'g'ri soliq stavkalarini qo'llash holatlari keskin qisqargan. Bu esa soliq hisobotlarining ishonchliligini oshirishga xizmat qilgan. Elektron tizimning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri ham ijobiy baholanmoqda. O'tkazilgan so'rovlar natijasiga ko'ra, elektron hisob-fakturalardan foydalanayotgan korxonalarning **67 %** ida buxgalteriya hisobini yuritish uchun sarflanadigan vaqt qisqargan, **54 %** ida esa moliyaviy hujjatlar bilan bog'liq operatsion xarajatlar kamaygan. Xususan, hujjatlarni saqlash, chop etish va arxivlash xarajatlari o'rtacha **20–25 %** ga qisqargani aniqlangan. Soliq nazorati nuqtai nazaridan elektron hisob-fakturalar tizimi risklarni tahlil qilish imkoniyatlarini kengaytirgan. 2023–2024-yillarda elektron ma'lumotlar asosida olib borilgan avtomatlashtirilgan tahlillar natijasida soxta operatsiyalar va noqonuniy QQS zanjirlarini aniqlash samaradorligi **30–33 %** ga oshgan. Bu holat soliq organlari

faoliyatida inson omiliga bog‘liq subyektivlikni kamaytirib, nazorat mexanizmlarining aniqligini kuchaytirgan.

Shu bilan birga, tahlillar ayrim muammolarni ham aniqlab berdi. Xususan, kichik va mikro biznes subyektlari orasida elektron hisob-fakturalar tizimidan foydalanishda qiyinchiliklar mavjud. 2024-yilda o‘tkazilgan monitoring natijalariga ko‘ra, kichik tadbirkorlarning 17–19 % i texnik nosozliklar, dasturiy interfeys murakkabligi yoki internet sifati pastligi sababli tizimdan to‘liq foydalana olmagan. Bu esa tizimni joriy etishda differensial yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

Umumiy natijalar shuni ko‘rsatadiki, elektron hisob-fakturalar tizimi iqtisodiy hisob-kitoblarni raqamlashtirish va soliq ma‘murchiligini takomillashtirishda yuqori samaradorlikka ega vosita hisoblanadi. Tizimdan foydalanish darajasi oshgani sari soliq intizomi mustahkamlanib, moliyaviy shaffoflik kuchaymoqda. Olingan tahliliy natijalar elektron hisob-fakturalar tizimini yanada rivojlantirish va foydalanuvchilar uchun qulay mexanizmlarni joriy etish zarurligini asoslab beradi.

Xulosa: Elektron hisob-fakturalar tizimini joriy etish zamonaviy soliq ma‘murchiligi va moliyaviy hisob-kitoblarni raqamlashtirish jarayonida muhim bosqich hisoblanadi. Tadqiqot davomida ushbu tizimning joriy etilishi, ishlash mexanizmlari hamda uning amaliy natijalari chuqur tahlil qilindi. Olingan natijalar elektron hisob-fakturalar tizimi iqtisodiy munosabatlarda shaffoflikni ta‘minlash, soliq intizomini mustahkamlash va hisob-kitob jarayonlarining aniqligini oshirishda samarali vosita ekanligini ko‘rsatdi. Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, elektron hisob-fakturalar tizimi hujjat aylanishi tezligini sezilarli darajada oshirib, buxgalteriya va moliya xizmatlari faoliyatidagi ortiqcha yuklamani kamaytirgan. Natijada xo‘jalik yurituvchi subyektlarda mehnat unumdorligi oshib, operatsion xarajatlar qisqargan. Ayniqsa, qo‘shilgan qiymat solig‘i hisobini yuritishda elektron hisob-fakturalardan foydalanish soliq hisobotlarida xatoliklar sonining kamayishiga va noqonuniy soliq operatsiyalarini aniqlash samaradorligining oshishiga olib kelgan. Shu bilan birga, elektron hisob-fakturalar tizimining joriy etilishi soliq organlari faoliyatida ham muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Avtomatlashtirilgan tahlil mexanizmlari orqali

soliq risklarini aniqlash imkoniyatlari kengaydi, nazorat jarayonlarida inson omiliga bog‘liq subyektivlik darajasi pasaydi. Bu esa davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta‘minlashga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi. Biroq tadqiqot natijalari tizimni joriy etish jarayonida ayrim muammolar mavjudligini ham ko‘rsatdi. Xususan, kichik va mikro biznes subyektlarida texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, raqamli savodxonlik darajasining pastligi hamda internet sifati bilan bog‘liq muammolar tizimdan to‘liq foydalanishga to‘sqinlik qilmoqda. Shu sababli elektron hisob-fakturalar tizimini yanada rivojlantirishda foydalanuvchilar uchun qulay interfeyslar yaratish, texnik qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish va tadbirkorlar uchun o‘quv-amaliy treninglar tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, elektron hisob-fakturalar tizimi iqtisodiy hisob-kitoblarni raqamlashtirish va soliq ma‘murchiligini takomillashtirishda yuqori amaliy samaradorlikka ega bo‘lib, uni yanada takomillashtirish mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. **Soliq ma‘murchiligini takomillashtirish va raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.** – Toshkent, 2022–2023-yillar.
2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi. **Elektron hisob-fakturalar tizimi bo‘yicha yillik hisobot,** 2024.
3. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. **Soliq tushumlari va raqamli nazorat bo‘yicha tahliliy ma‘lumotlar,** 2023–2024.
4. IT Park Uzbekistan. **Raqamli moliya va soliq texnologiyalari bo‘yicha hisobot,** 2024.
5. OECD. *Tax Administration 2023: Digital Transformation.* – OECD Publishing, 2023.
6. Laudon, K. C., & Laudon, J. P. *Management Information Systems: Managing the Digital Firm.* – Pearson, 2023.
7. Turban, E., Volonino, L. *Information Technology for Management.* – Wiley, 2022.

8. Sokolov, V. **Цифровизация налогового администрирования.** – Москва: ИНФРА-М, 2021.
9. ISO/IEC 27001:2022. **Information Security Management Systems** – International Organization for Standardization.
10. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. **Raqamli iqtisodiyot ko‘rsatkichlari**, 2023–2024.